
Tanja Kocković Zaborski

Etnografski muzej Istre/

Museo Etnografico dell'Istria

Pazin

tanja@emi.hr

UDK 069(497.571).02:39](091)

Pregledni rad

Primljeno: 23. rujna 2015.

Prihvaćeno: 24. listopada 2016.

Osnutak Etnografskog muzeja Istre u kontekstu poslijeratne politike i muzejskih praksi

- Članak se fokusira na proces osnivanja Etnografskog muzeja Istre šezdesetih godina 20. stoljeća. Osnivanje muzeja dijelom je povezano s činjenicom da je to vrijeme nestajanja predmeta tradicijske kulture sa sela zbog ubrzane industrijalizacije i sve većeg odlaska ljudi u gradove što dovodi do potrebe sakupljanja i izlaganja predmeta u muzejima. No, prikupljanje predmeta, stvaranje zbirki i naposljetku osnivanje Etnografskog muzeja Istre u uskoj je povezanosti i s političkom situacijom nakon Drugoga svjetskog rata, odnosno s procesom utvrđivanja granice između Italije i Hrvatske odnosno Jugoslavije u Istri. Upravo je kroz zapisnike sjednica Društva za povijest i kulturna pitanja Istre – podružnice Pazin vidljiv utjecaj struke, ali i politike na odluku o osnivanju Etnografskog muzeja Istre u Pazinu 1962. godine. Osim toga, u članku je pokazano i da je prostor Kaštela služio za stanovanje i bio dio obiteljskih povijesti stanovnika Pazina koji su živjeli u Kaštelu ili u okolici.

Ključne riječi: Etnografski muzej Istre (Pazin)

Društvo za povijest i kulturna pitanja Istre (Pazin)

Kaštel (Pazin)

osnivanje muzeja, etnografski muzeji, politički kontekst

UVOD

I muzej, kao institucija, ima svoju prošlost, sadašnjost i budućnost. U ovom radu željela sam pokazati početke muzejske djelatnosti u središnjoj Istri, prikupljanje muzejske građe s pomoću koje su se formirale zbirke u muzeju, stvaranje stalnog

postava Etnografskog muzeja koji je nastajao u nekoliko faza te pokazati koliko je politički kontekst pripojenja Istre Hrvatskoj i Jugoslaviji, odnosno dugi period oko formiranja granice između Italije i Hrvatske/Jugoslavije, utjecao i na osnivanje Etnografskog muzeja Istre, a onda i na sakupljačku politiku muzeja.

Prilikom istraživanja koristila sam se različitom građom, prvenstveno Zapisnicima sjednica Društva za povijest i kulturna pitanja Istre – podružnice Pazin, matičnim knjigama Muzeja, dokumentacijom i elaboratima koji su pisani od muzejskih početaka u Pazinu, člancima u zbornicima, novinskim i ostalim člancima. O povijesti Etnografskog muzeja Istre, kao muzejske institucije, do sada nitko nije pisao. Podatke o prošlosti muzeja i izložbama koje su se pripremale prikupila sam u Državnom arhivu u Pazinu, arhivu Etnografskog muzeja Istre, arhivu Muzeja Grada Pazina i Muzejskom dokumentacijskom centru gdje sam pronašla rješenja o osnutku, preimenovanjima muzeja, elaborate o budućnosti muzeja. Ti su izvori dragocjeni jer se s pomoću njih može pratiti kronologija osnutka Etnografskog muzeja Istre (ali i Muzeja Grada Pazina) te se mogu vidjeti težnje muzeološke struke u drugoj polovini 20. stoljeća.

(ETNOGRAFSKI) MUZEJI

U najširoj upotrebi je ICOM¹-ova definicija muzeja iz 1974. godine: „Muzej je neprofitna, stalna ustanova u službi društva i njegova razvoja i otvorena javnosti, koja sabire, čuva, istražuje, komunicira, i izlaže materijalna svjedočanstva čovjeka i njegove okoline, radi proučavanja, obrazovanja i zabave“ (Maroević 1993: 74).

Prvi put se kolekcija naziva muzejom još u doba renesanse i manirizma. U to se vrijeme predmeti sakupljaju u privatnim prostorima, a to su najčešće predmeti koji potječu s arheoloških iskopavanja, stare knjige te medalje. Interes za sakupljanje se dijeli u dva smjera – sakupljanje umjetnički definiranog kulturno-povijesnog materijala te sakupljanje prirodoslovno-znanstvenog materijala (Ibid. 24). U 18. stoljeću su muzeji dostupni javnosti (Ibid. 28), dok je za 19. stoljeće, koje mnogi nazivaju i dobom muzeja (Bazin 1967: 195 prema Maroević 1993: 35), karakteristično po tome što zbog pojave novih znanstvenih disciplina muzejske zbirke prerastaju u specijalizirane muzeje pojedine vrste muzejskih predmeta (Ibid.).

Do pojave etnografskih muzeja dovodi pojačani interes za tradicijsku kulturu koja se očuvala prvenstveno u ruralnim područjima te interes za kulturu izvan europskih naroda. Muzeji se formiraju i usporedo s nastankom etnologije

---

1 Međunarodni savjet za muzeje.

i kulturne antropologije kao znanosti. Etnografski muzeji počinju se osnivati nakon 1875. godine ponajviše zbog jačanja industrijalizacije i urbanizacije koje dovode do brzog propadanja seoske kulture. Osnivaju se tako 1876. godine bečki Museum für Volkerkunde te 1885. danski Folkemuseet u Kopenhagenu. Prvi antropološki muzej osnovan je u Parizu 1877. godine pod nazivom Muzej čovjeka (Maroević 1993: 40).

Etnografski muzeji koji su osnivani od strane zemalja koje su imale kolonije u Africi i Aziji često su prikupljali i izlagali predmete „primitivnih“ naroda koji su za Europljane bili u najmanju ruku egzotični. Danas je cilj tih muzeja da u svoje izvaneuropske zbirke i izložbe uključe zajednicu koja su-kreira aktivnosti kako bi se ostvario kulturni dijalog. Za razliku od njih, drugi su muzeji bili više posvećeni istraživanju tradicijske kulture vlastitog naroda pa je prikupljanje predmeta za muzeje bilo lokalnog karaktera. (Nikočević 2013: 13).

U Hrvatskoj sakupljanje etnografskih predmeta započinje 1874. godine kada Narodni muzej u Zagrebu otkupljuje zbirku narodnih umjetnina Srećka Laya. Prvi etnografski muzej u Hrvatskoj osnovan je 1910. godine u Splitu i to nakon izložbe narodne umjetnosti. Godine 1919. osnovan je, a 1922. godine otvoren Etnografski muzej u Zagrebu (Maroević 1993: 40).

I jedni i drugi muzeji danas propituju svoju vlastitu kulturu, dosadašnju politiku prikupljanja predmeta koja je, među ostalim, ovisila i o pojedinim razdobljima (Nikočević 2013: 13).

ISTARSKA ETNOGRAFIJA PRIJE OSNUTKA ETNOGRAFSKOG MUZEJA ISTRE

Akcije spašavanja „narodnog blaga“, kako se to često i danas u javnosti voli reći, krenule su još u 19. stoljeću u vrijeme buđenja nacionalne svijesti. Nakon revolucionarnih pokreta „razočarana se inteligencija obraća relativno neizmijenjenom selu, idealizirajući jednostavan seljački život u prošlosti“ (Lozica 1979: 38).² Ubrzane promjene koje su se odvijale u gradskoj kulturi, u svakodnevnom životu stanovnika grada, nestabilnost i stalne promjene uspoređivane su s naizgled statičnošću seoskog načina života.

U drugoj polovini 19. stoljeća zahvaljujući izgradnji željeznice putovanje u Istru bilo je jednostavno i brzo. Naravno, to se odnosilo na više društvene slojeve

---

2 Bečki kongres, Revolucionarna zbivanja u srednjoj Europi 30-ih godina 19. stoljeća, Proljeće naroda 1848. godine, Revolucionarni pokreti u Španjolskoj 50-ih i 60-ih god. 19. st., Pariška komuna 1870. godine, nacionalne revolucije u Europi 60-ih i 70-ih 20. stoljeća.

Monarhije, ali i na etnografe. I jedni i drugi bili su oduševljeni „tradicionalnošću i autentičnošću“ (Kappus 2002: 37). Upravo ta ‘zaostalost’ Istre bila je za tadašnje etnografe bogati izvor i svjedok prošlosti. „Ovdje možemo slijediti razvoj jednog europskog prarodna kroz cijeli niz kulturnih stadija, koji su slični našima“ (Hoernes u Stadner 1897: 97; prema Kappus 2002: 41) ili pak „...iskonsko stanje duha, ...spozna, objasni, predstavi u njegovom prirodnom obliku“ (Haberlandt u Wörner 1997: 400; prema Kappus 2002: 41) – na taj su način gledali tadašnji etnografi na Istru. Osnovna zadaća austrijskih etnografa bila je proučavanje i dokumentiranje svih podataka te čuvanje predmeta prikupljenih na terenu. Na taj način se tradicijska kultura Istre željela zaštititi i spasiti za budućnost (Ibid., 42). Ispod svega toga se krila i politička konotacija tih istraživanja koja je potaknulo Carstvo kako bi se prikazala slika ravnopravnosti svih naroda unutar Monarhije (Ibid. 43).

Krajem 19. stoljeća austrijska je etnografija počela ‘otkrivati’ specifičnost Istre, a u Austrijskom etnografskom muzeju otvorenom 1895. godine imala je posebno mjesto. Na prvoj izložbi etnografskog muzeja u Beču posebno mjesto zauzimala je takozvana ‘istarska kuhinja’. „Izložbeni prostor zamišljen je kao unutrašnjost jedne istrijske kuće s karakterističnim otvorenim ognjištem, u kojoj se lovac sklonio od olujne bure i gdje mu seljanka kuha palentu; na ognjištu se nalazi za tu zemlju uobičajeni prijeklad, bakreni kotao, žara cutora, dok ubijena divljač visi sa zidova.“ (Izložbeni prostor 1910, str. 223; prema Plöckinger i Beitzl 2002: 30).

U prikazu kuhinje pomiješani su različiti elementi koji u seoskoj kući nikako ne bi mogli biti zajedno. Ognjište, koje je bilo visoko oko 70 cm, nikako ne može pripadati seoskom, već urbanom, talijanskom tipu ognjišta; klupice koje su postavljene uz ognjište variraju od jednostavnih seoskih do bogato ukrašenih građanskih modela... Ovo je samo površna analiza na temelju fotografije koja je prikazivala prije opisanu muzejsku stvarnost (Ibid. 30, 31).

Upravo takvo ognjište iznova se pojavljivalo „...u publikacijama, ilustracijama ...i postalo, zapravo sinonim za cijelu kuhinju, kuhinja za cijelu zemlju, za sve jezične kao i društvene grupe podjednako.“ (Ibid.).

Predmeti koje su prikupljali austrijski etnografi i entuzijasti iz visokog društva (a velika većina je postala dio prikaza ‘istarske kuhinje’) bili su sakupljeni po načelu estetskih kriterija i tako izloženi činili su sliku koju su tadašnji etnografi željeli stvoriti o Istri. Potrebno je naglasiti da se predodžba o tradicionalnoj kulturi u Istri očuvala u muzeju sve do nakon Drugoga svjetskog rata, a samim time utjecala na stvaranje predodžbe o životu u Istri kod javnosti, ali i kod istraživača tradicijske kulture (usp. Grieshofer 2002: 11, 12).

Etnografski muzej Istre smješten je u pazinskom Kaštelu.³ Pazinska tvrđava – Kaštel – jedna je od najbolje očuvanih utvrda u Istri, a prvi put se spominje 983. godine u povelji cara Otona II. kao *Castrum Pisinum*. Kroz stoljeća mnoge su velikaške kuće bile gospodari te utvrde, a među njima su svakako najistaknutiji Habsburgovci (od 1374.). Posljednji vlasnik Kaštela bila je talijanska obitelj Montecuccoli (18. st. – II. svjetski rat) (Kocković Zaborski 2013: 19). U razdoblju od 1920. godine pa do 1943. u Kaštelu se nalazila Privatna zbirka obitelji Montecuccoli. O predmetima koji su se u to vrijeme nalazili u Kaštelu pišu braća Ujčić (1953: 15) navodeći stare barokne peći i kamin te staro oružje i okove. Josip Milićević navodi kazivanja stanovnika iz Pazina prema kojima se svake godine 5. kolovoza, nakon služene mise u kapelici Kaštela, moglo razgledati prostorije *Kaštela*. Na drugom katu posjetitelji su mogli razgledati i kuhinju s ognjištem te oko stotinjak posuda od bakra i drugoga kuhinjskog inventara koji se nalazio na zidovima. Osim toga, u drugim prostorijama bilo je izloženo oružje i okovi. Prema navodima kazivača nakon kapitulacije Italije, njemački su vojnici zaposjeli Kaštel i bacili zatečene predmete u Jamu (Ibid. 10).

Već krajem 19. stoljeća postoje inicijative za prikupljanjem tradicijskih predmeta iz Istre, ali i za osnivanjem etnografskog muzeja u Istri. Po uzoru na brojne privatne donacije koje su pomogle osnivanju muzeja u Poreču,⁴ uredništvo hrvatskog lista „Naša sloga“, koji je izlazio u Trstu, u članku pod naslovom „Narodni muzej u Zagrebu“ od 1. 6. 1872. pozvalo je čitatelje da prikupljaju i šalju predmete „koji bi potvrđivali kontinuitet postojanja hrvatskog stanovništva na području Istre“ (Milićević 1976: 7). U istom časopisu, u broju 11-13 iz 1890. godine izlaze proglasi župnika Josipa Ptašinskog,⁵ koji se zalaže za osnivanje „narodopisnog“ muzeja u Istri. Takva nastojanja ostaju bez konkretnih posljedica. Početkom 20. stoljeća određeni broj tradicijske odjeće prikupili su austrijski etnografi za Volkskunde Museum u Beču, a tek 1948. sistematski se otkupljuje i prikuplja građa za Etnografski muzej u Zagrebu (Ibid.).

---

3   Gdje je smješten i Muzej grada Pazina i dio Hrvatskoga državnog arhiva u Pazinu.

4   Uredništvo časopisa *Atti e memorie della Societa Istriana di Archeologia e Storia patria*, koji je izlazio u Poreču, poticalo je svoje čitatelje na donacije predmeta kako bi se obogatilo fundus muzeja u Poreču (Milićević 1976: 6).

5   Podrijetlom iz Slovačke.

POLITIČKA SITUACIJA U ISTRI I JUGOSLAVIJI NAKON DRUGOGA SVJETSKOG RATA

Želeći staviti u kontekst pitanje osnivanja muzeja u Pazinu dotaknut ću se nakratko političke situacije u Istri i Jugoslaviji nakon Drugoga svjetskog rata.⁶

Neposredno nakon završetka rata javlja se tzv. „tršćanska kriza“ odnosno nužno je bilo postići rješenje pitanja Julijske krajine. Italija i zapadni saveznici nisu željeli da Tito zadrži cijelu Julijsku krajinu. Englezima nije odgovaralo da tadašnji Sovjetski savez kroz savezništvo s Jugoslavijom dođe do Jadranske obale. Hrvatskoj strani, odnosno Jugoslaviji i Titu je bilo od iznimne važnosti oslobođenje Istre. Stoga je, nakon vrlo teških pregovora i velikog pritiska svih zainteresiranih strana na Tita privremeno rješenje dogovoreno Beogradskim sporazumom iz lipnja 1945. godine, kada je to područje podijeljeno na zonu A i zonu B. Zona „A“ je bila pod anglo-američkom upravom, a obuhvaćala je Trst, Goricu i grad Pulu koja je bila povezana s ostalim dijelom teritorija u zoni „A“ cestom Pula – Trst. Zona „B“ je bila pod jugoslavenskom vojnom upravom, a crta razgraničenja je nazvana Morganovom linijom (Mikolić 2003: 369, 370; Ivetic 2009: 612).

Kako pitanje razgraničenja nije bilo potpuno riješeno tim sporazumom, uoči Mirovne konferencije koja se održala u Parizu 1947. godine saveznici su uputili tzv. „Međusavezničku komisiju“ koja je trebala ustanoviti na terenu stvarno etničko/nacionalno i ekonomsko stanje. Od 7. ožujka pa do 5. travnja 1946. američka, francuska, britanska i sovjetska delegacija su posjetile Julijsku krajinu (Ivetic 2009: 574).

Pod utjecajem dolaska Međusavezničke komisije za razgraničenje kulturno-politički događaji u Istri intenziviraju se 1946., što konkretno znači obnovu mnogih kulturnih institucija (Dukovski 2006: 266). Glas Istre, iz 21. veljače 1946. godine donosi članak pod nazivom „Narodna pjesma, nošnja i običaji dokazuju da je Istra Hrvatska“ u kojem se opisom tzv. istarske ljestvice i zadruga pokazuje razlika između talijanske i hrvatske tradicije.

Prema dostupnim zapisnicima Kotarskoga narodnog odbora Pazin stanovništvo se potiče da (iako nezadovoljno zbog oskudice hrane koja je vladala u tom trenutku u Istri) bude složno u iskazivanju želje za priključenjem u tadašnju Jugoslaviju koje se očitovalo kićenjem kuća, cesta i sela, isticanjem trobojnica

---

6 Ne želeći ulaziti u dublju analizu političkog stanja Jugoslavije i Istre, željela sam dati kontekst vremenu posjeta Međunarodne savezničke komisije otvorenju izložbe „Svjedočanstva o slavenstvu Istre“ iz 1946. te osnivanju i politici prikupljanja predmeta za Etnografski muzej Istre u vrijeme neposredno nakon otvorenja.

na odjeći, uklanjanjem talijanskih zastava i natpisa (ili barem u talijanskim selima isticanjem jugoslavenskih zastava pokraj talijanskih) i uporabom isključivo hrvatskog jezika u razgovoru s članovima komisije.⁷

Rezultat posjeta komisije bila su četiri prijedloga razgraničenja (američke, francuske, britanske i sovjetske delegacije u sastavu Komisije) od kojih je prihvaćen francuski prijedlog (Mikolić 2003: 370-373; Ivetic 2009: 572-574; Dukovski 2006: 254).

Mirovni ugovor u Parizu potpisan je u veljači 1947. godine, a stupio je na snagu u rujnu iste godine. Dogovorom je stvoren Slobodni teritorij Trsta (STT) koji je bio pod privremenom angloameričkom i jugoslavenskom vojnom upravom, a ostali dio Istre s Pulom pripao je Jugoslaviji (Mikolić 2003: 372; Ivetic 2009: 613).⁸

Politička situacija se dodatno komplicira kada Jugoslavija gubi podršku Staljina, a saveznicima je u interesu da Jugoslaviju i Tita pomoću ekonomske i vojne pomoći „okrenu prema zapadu“ (Ivetic 2009: 614). Nakon razdoblja povišene političke napetosti predložen je protokol da se preda civilnoj talijanskoj upravi zona A odnosno STT, a zona B Jugoslaviji. To je potpisano aktom koji se naziva Londonski memorandum 5. listopada 1954. godine. Na taj način stvorena je privremena državna granica između Italije i Jugoslavije (Mikolić 2003: 373; Ivetic 2009: 614). Konačni dogovor oko pograničnih slovenskih mjesta postignut je u gradu Osimo kod Ancone u studenom 1975. potpisom Osimskih sporazuma. Ugovor je postao važeći tek 1977. (Mikolić 2003: 370-373; Ivetic 2009: 572-574; Dukovski 2006: 256).

Prije bilo kakvih drugih muzeoloških aktivnosti u Pazinu, nakon Drugoga svjetskog rata postavljena je izložba „Svjedočanstva o slavenstvu Istre“ u ožujku 1946. godine u zgradi biskupskog sjemeništa. Izložbu je priredio oblasni Narodno oslobodilački odbor za Istru povodom posjeta Međusavezničke komisije (kako se navodi u katalogu izložbe). U katalogu se navodi smisao i poruka izložbe putem koje se željelo iznijeti barem tek djelomice „...sve one dokumente iz života Istre, koji potvrđuju njezinu slavensku pripadnost.“ (Katalog, 1946). Na izložbi je prikazan, među ostalim, (dokumenti, spomenici, fotografije, matične knjige...) i etnografski materijal koji nažalost nije pojedinačno naveden u katalogu, tako da se ne može znati što je bilo sve izloženo na toj izložbi. Najvjerojatnije su to predmeti s Pazinštine koji su bili otkupljeni ili dobiveni na poklon (Milićević 1976: 14).

---

7 Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA-87 Kotarski narodni odbor Pazin 1945-1955, Zapisnik Kotarske narodne skupštine, 17. veljače 1946., kut. 1.

8 Koji je također podijeljen na zonu „A“ – Trst i zonu „B“ – Kopar, Izola, Piran, Umag, Buje, Novigrad (Ivetic 2009: 613).

PROCES OSNIVANJA ETNOGRAFSKOG MUZEJA ISTRE

Proces osnivanja Etnografskog muzeja Istre moguće je pratiti kroz zapisnike Društva za povijest i kulturna pitanja Istre – podružnica Pazin, grupe zaljubljenika u kulturnu baštinu koji već 1952. godine počinje s akcijom prikupljanja muzejske građe za budući muzej te pokreće akciju za adaptaciju Kaštela u muzejske svrhe (Ivetić i Pavić 2007: 7).

Podružnica društva u Pazinu osnovana je nakon 1951. kada je osnovano Društvo u Puli, a podružnica Pazin s radom prestaje u svibnju 1966. godine. Podružnica je brojila 32 člana, a neki od najznačajnijih članova bili su Vjekoslav Zidarić, Vladimir Hvala i prof. Tugomil Ujčić (Rimanić 2012: 7).

Na svojoj prvoj sjednici članovi društva donose smjernice funkcioniranja budućeg muzeja i predlažu osnivanje sljedećih zbirki: 1. arheološka, 2. historijska, 3. etnografska koja bi „bila postavljena u tipičnoj sredini, a bila bi vrlo bliska istarskom puku u čijoj neposrednoj sredini ima najviše etnografskog materijala.“⁹

Kao što je prije navedeno jedan od osnovnih zadataka Društva bilo je i uređenje Kaštela kako bi se muzej mogao otvoriti, a briga za prostor u kojem bi muzej trebao biti otvoren vidljiva je i prema zapisniku sjednice Društva iz 1955. kada se naglašava da je zamijenjen krov, da su uređene dvorane, uvedena je struja, voda, obnovljen je stan za čuvara, a postoji potreba za uređenjem prostorije za kustosa i rad Društva.¹⁰

Karakteristika kulturnog života u Istri u tom periodu jest kroničan nedostatak sredstava i traženje financijske pomoći kako navodi Dukovski (2006: 277), a vidljiva je i u predanom radu Društva koje je kroz sve godine prikupljalo sredstva i čistilo Kaštel prostoriju po prostoriju za smještaj izložbi/zbirki.

Osim Društva, jedan od najzaslužnijih ljudi bio je i Vjekoslav Zidarić, ravnatelj Poljoprivredne škole iz Pazina, koji je ujedno bio i predsjednik Savjeta muzeja. Sa svojim učenicima sudjelovao je u raščišćavanju Kaštela, ali je bio i vodič kustosima po selima te je pomagao u otkupu predmeta za muzej (Kocković Zaborski 2013: 20).

U svibnju 1955. počinje djelovati Narodni muzej Pazin.¹¹ Muzej djeluje u

9 Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA- 623, Društvo za povijest i kulturna pitanja Istre – podružnica Pazin , serija a) knjige, 1. Zapisnici sjednica 1954-1963, Zapisnik 1. sjednice iz 1952.

10 Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA- 623, Društvo za povijest i kulturna pitanja Istre – podružnica Pazin , serija a) knjige, 1. Zapisnici sjednica 1954-1963, Zapisnik 3. sjednice iz 1955.

11 Josip Milićević u tekstu „Postojeće stanje i perspektiva Etnografskog muzeja Istre u Pazinu“ iz 1973. godine navodi taj podatak. Isti autor 1976. godine u svom magistarskom radu „Muzeji, izložbe i zbirke Istre“ navodi podatak da je muzej osnovan 1955., ali da je to rješenje izgubljeno između 1964. i 1972. godine, kada je uništen veći dio arhiva Društva za povijest i muzeja. Milićević naglašava da je 12. lipnja 1956. godine Narodni odbor općine Pazin izdao rješenje o osnivanju ustanove pod nazivom Muzej grada Pazina (Milićević 1976: 76).

sklopu NOO Pazin, a arheolog Ante Čatlak postaje prvi voditelj muzeja. Njegovim zalaganjem angažiran je dr. Antun Bauer,¹² tadašnji direktor Hrvatskog školskog muzeja i pročelnik muzejske sekcije Društva muzejsko-konzervatorskih radnika NR Hrvatske da napiše „Prijedlog za organizaciju Narodnog muzeja u Pazinu“ (Ivetić, Pavić 2007: 7). U tom Prijedlogu, koji je dostavljen Savjetu za prosvjetu i kulturu NOO Pazin 18. svibnja 1955. godine, dr. Bauer se slaže sa smještajem budućeg muzeja u zgradu Kaštela što je u skladu s muzeološkim principima koji su primijenjeni u Starom Gradu Sisku i Starom Gradu Varaždinu. Predlaže osnivanje centralnog muzeja za kulturno-povijesni razvoj Istre te posebno ističe one zbirke koje će pokazati „autohtonost hrvatskog elementa u Istri na njenom cijelom području, a ne samo na području kotara Pazin. Ovu priliku....bi pod svaku cijenu trebalo iskoristiti u tu svrhu“. „U današnjim prilikama ovakav muzej odigrao bi važnu političku i nacionalnu ulogu.“, navodi dr. Bauer. Predlaže zbirke i građu koji bi taj budući muzej trebao imati i sakupljati, a to su kao glavna i najvažnija zbirka historijskih spomenika (glagolski spomenici, srednjovjekovne freske, epitafi), etnografska zbirka koja bi bila nadopuna zbirke historijskih spomenika, arheološka, kulturno-historijska zbirka, te zbirka NOB-a (Bauer, 1955.). Dr. Bauer naglašava da je etnografija akutni problem suvremene muzeologije te je popunjavanje zbirke jedan od glavnih zadataka u prvoj fazi rada muzeja. Zbog „nacionalnog i političkog doprinosa“ etnografskog i „historijskog“ materijala kojim je najlakše dokazati autohtonost nacionalnog elementa u Istri inzistira se na važnosti etnografske zbirke. Time bi se dokazala, kako navodi Bauer, „naša tvrdnja o nacionalnoj pripadnosti Istre“. Planirano prikupljanje etnografske građe, kako navodi Bauer, od velikog je značaja „radi bitnih izmjena u društvenoj i ekonomskoj strukturi“, ali i zbog činjenice da su etnografski predmeti već u to vrijeme bili „predmet trgovine i izvoza“ (Ibid.).

Zanimljivo je da se prema zapisniku 5. sjednice Društva može vidjeti želja za otvaranjem muzeja NOB-a, za razliku od, kako je navedeno, Zagreba koji smatra da bi se trebao osnovati Etnografski muzej. To su bile reakcije članova Društva na „Prijedlog za organizaciju Narodnog muzeja u Pazinu“ dr. Antona Bauera.¹³ Na sjednici Društva iz 30. svibnja 1955. članovi su komentirali prijedlog Antuna Bauera o organizaciji pazinskog muzeja koji je dobio Savjet za prosvjetu i kulturu Narodnog odbora kotara (NOK) Pazin. Naglasili su da se već počelo s pripremanjem izložbe o NOB-u, a nakon toga će se tek krenuti s prikupljanjem i izlaganjem etnografskog materijala.¹⁴

12 Idejni začetnik i pokretač mnogih muzejskih ustanova u Republici Hrvatskoj.

13 Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA- 623, Društvo za povijest i kulturna pitanja Istre – podružnica Pazin , serija a) knjige, 1. Zapisnici sjednica 1954. – 1963., Zapisnik 5. sjednice iz 1955.

14 Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA- 623, Društvo za povijest i kulturna pitanja Istre – podružnica Pazin , serija a) knjige, 1. Zapisnici sjednica 1954. – 1963., Zapisnik sjednice iz 30. svibnja 1955.

Na dopis koji je profesor Vjekoslav Zidarić, potpredsjednik Društva, poslao Milovanu Gavazziju, tada najistaknutijem hrvatskom etnologu i utemeljitelju etnologije kao znanosti, Gavazzi odgovara 18. travnja 1956. godine. On pozdravlja osnivanje „središnjeg muzeja Istre (u Pazinu)“ savjetujući da bi najbolji smjer vezan uz nadopunu fundusa muzeja bilo prikupljanje predmeta na terenu ili eventualna posudba predmeta iz etnografskih zbirki ostalih muzeja u Istri. Osim toga, u dopisu Gavazzi savjetuje koji bi etnolozi u Istri bili kvalitetan kadar za rad u muzeju. Naglašava dobre strane odluke da se na to mjesto zaposli osoba iz Istre (Gavazzi 1956).

Kao što je to istaknuto na 5. sjednici Društva, kreće se s pripremama za izložbu o NOB-u. Kao rezultat tih aktivnosti 9. svibnja 1956. godine otvoren je Odjel Narodne revolucije u čast godišnjice oslobođenja Pazina, a autor postava bio je Pavle Franjković, tadašnji kustos Muzeja revolucije naroda Hrvatske, a za dizajn izložbe bio je zadužen arhitekt Vjenceslav Richter.¹⁵ Izložba je bila posvećena Narodnooslobodilačkoj borbi Pazinštine i Istre, a sastojala se od fotografija, dokumenata te predmeta – prvenstveno oružja. U to je vrijeme upravitelj muzeja bio kustos, arheolog Ante Glavičić (Ivetić i Pavić 2007: 8, 9; Rimanić 2012: 7).

Ipak se već na sjednici Društva 21. rujna 1956. izričito ističe želja da se osnuje „Centralni etnografski muzej Istre u Pazinu“ te se raspravlja o smjernicama za budući rad Društva i muzeja. Boris Bačić, ravnatelj Arheološkog muzeja u Puli, član šireg odbora Društva, naglašava da bi se trebala „prikazati ‘povijes-tončarstva’ u jednoj sobi“ (referirajući se izričito na rakaljsko lončarstvo), a ističe da je osim foto dokumentacije izrazito važna i dokumentacija izvornih naziva predmeta koju će istraživači zapisivati od samih seljaka. Bačić posebno naglašava i važnost iščitavanja etnoloških časopisa, odnosno stručne literature. Na sjednici je odlučeno da se učenicima i vojnicima u grupnom posjetu muzeju ne naplaćuje ulaznica. Odrasli će plaćati 10 dinara, a djeca i đaci pojedinačno 5 dinara. Radno vrijeme muzeja će biti utorak, četvrtak, nedjelja, blagdani 10 – 12 h. Odlučeno je da se na Kaštel postavi ploča „Narodni muzej Pazin“ te da se u gradu postave putokazi koji vode prema muzeju.¹⁶ Kao što je vidljivo iz zapisnika sjednica Društva, ideja o pretvaranju pazinskog muzeja u centralni etnografski muzej je prihvaćena, ali se nije moglo krenuti u ostvarivanje te ideje zbog nedostatka sredstava (Rimanić 2012: 7).

---

15 Pavle Franjković piše u članku „Otvaranje odjela Narodne revolucije u Narodnom muzeju u Pazinu“ kako je od velike važnosti da se pomogne financijskim sredstvima osposobljavanje Kaštela kao muzejske ustanove za Narodni muzej u Pazinu „...kao centralni etnografski muzej Istre...“ (Franjković 1956: 71).

16 Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA- 623, Društvo za povijest i kulturna pitanja Istre – podružnica Pazin , serija a) knjige, 1. Zapisnici sjednica 1954. – 1963., Zapisnik 6. sjednice iz 21. rujna 1956.

Iz zapisnika uže Sjednice odbora Društva iz listopada 1956. godine doznajemo da je potpredsjednik V. Zidarić predložio da se otkupi „čitava seljačka kuhinja“ s područja Lindara za muzej te da se u jednoj od novih prostorija uredi „jedna soba za poljoprivrednu zbirku“.¹⁷ Kao rezultat ovih zaključaka 29. studenog 1957. otvorene su Etnografska i Arheološka zbirka/izložba, koja je realizirana s građom posuđenom iz Arheološkog muzeja u Puli. Na drugoj etaži Kaštela izložena je Etnografska zbirka, tj. prostor ognjišta seoske kuće koju je činila građa koja je brojila oko dvadesetak predmeta. Ta je zbirka/izložba jezgra budućeg Etnografskog muzeja Istre u Pazinu (Ivetić i Pavić 2007: 10).

Iz prvoga pronađenog inventara građe Narodnog muzeja Pazina sastavljenog 2. lipnja 1958. godine u svrhu primopredaje muzeja između kustosa Ante Glavičića i novog upravitelja Milana Šurana doznajemo primjerice koliko je predmeta bilo u etnografskoj zbirci muzeja. Muzej se sastojao od Odjela narodne revolucije, Zbirke starih slika, skulptura i namještaja, Zbirke starog oružja, Arheološke zbirke te Etnografske zbirke. U muzeju se nalazilo 344 predmeta od čega je 59 predmeta spadalo u Etnografsku zbirku (Ivetić i Pavić 2007: 12).

Za to vrijeme i dalje u javnosti postoji zabrinutost za budućnost predmeta tradicijske kulture. Tako Josip Malić, profesor u pazinskoj gimnaziji, a poslije dugogodišnji ravnatelj Školske knjige u Zagrebu, u časopisu *Vjesnik* Prosvjetne skupštine kotara Pula iz 15. rujna 1958. godine piše da se zbog želje vlasnika predmeta za „privrednim, zdravstvenim i tehničkim napretkom i modernizacijom... pomalo iz naših domova i sela nestaju starinske nošnje, instrumenti, običaji, alat... a mi nemamo mogućnosti da sve to sačuvamo budućim pokoljenjima kao našu kulturnu baštinu... zato se pred ovako zamišljen muzej nameće hitan zadatak: što prije utvrditi, pribilježiti, snimiti, prikupiti i obraditi cjelokupnu etnografsku građu s područja Istre.“ Malić dalje u članku iznosi iscrpnu analizu već postignutog, naglašava što bi muzej u Pazinu trebao izložiti iz bogate kulturne baštine te donosi detaljnu financijsku analizu utrošenih i još potrebnih sredstava do 1958. godine (Malić 1958; Rimanić 2012: 7).

Tijekom iste godine otvara se područna zbirka muzeja Memorijalna zbirka Vladimira Gortana u njegovoj rodnoj kući u Bermu s etnografskom i biografskom građom. (Ivetić i Pavić, 2007: 14). Godine 1959. direktor muzeja postaje Ljubomir Petrović, koji je ujedno i direktor Historijskog arhiva, a zaposlen je i prvi etnolog odnosno etnologinja – Marija Križmanić (Milićević 1973: 2).

Rješenjem NO Općine Pazin od 15. lipnja 1960. godine Narodni muzej Pazin postaje samostalna ustanova kojim upravlja Muzejski savjet od devet članova

---

17 Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA- 623, Društvo za povijest i kulturna pitanja Istre – podružnica Pazin, serija a) knjige, 1. Zapisnici sjednica 1954. – 1963., Zapisnik 1. uže Sjednice odbora Društva iz 9. listopada 1956.

i kojoj se na upravljanje i korištenje daje zgrada Kaštela. Zadatak ustanove je sakupljanje, čuvanje, stručno obrađivanje, izlaganje predmeta i građe koja obrađuje narodni život i običaje, odnosno etnografiju, ako i ostalih tema kulturne povijesti i „narodne revolucije u cilju populariziranja i približavanja ove građe narodu“, kako se navodi u Rješenju.¹⁸

Muzejski savjet je 21. rujna 1960. donio Pravila o organizaciji i poslovanju Narodnog muzeja kojim se utvrđuju granice djelovanja muzeja – za područje etnografije Muzej je bio zadužen za cijelu Istru, a za kulturno-povijesne i teme vezane uz narodnu revoluciju muzej će prikupljati građu u granicama bivšeg kotara Pazin. U to su vrijeme u Muzeju radili samo ravnatelj i čistačica pa se uviđa potreba za zapošljavanje kustosa (Ivetić i Pavić 2007: 14). Zgrada Kaštela korištena je od strane muzeja, tadašnjeg Historijskog arhiva, zanatskog poduzeća „Proleter“ koje je imalo pogon tapetarije na prvom katu, a dio podrumskih prostorija koristila je tekstilna tvrtka (buduća „Pazinka“) te tvrtka za preradu plastike „Istraplastika“. Aktivnosti navedenih tvrtki onemogućavali su posjetiteljima nesmetan pristup muzeju (usp. Milićević 1973).

Rješenjem NO kotara Pula, Odjela za društvene službe, Narodni muzej Pazin postaje 1961. godine matičnim muzejom za sve zbirke u Istri koje sakupljaju etnografsku građu (Milićević 1976: 78). Krajem iste godine zapošljava se etnolog Josip Milićević¹⁹ koji počinje intenzivno sakupljati etnografsku građu, a poslije od Ljubomira Petrovića preuzima dužnost ravnatelja muzeja (Milićević 1973: 3).²⁰

Milovan Gavazzi 1961. se, na molbu upravitelja muzeja Ljubomira Petrovića, obraća Savjetu za kulturu i nauku u Zagrebu kako bi se odobrila sredstva za daljnji rad budućeg Etnografskog muzeja Istre (Kocković Zaborski 2013: 21). Rezultat tih aktivnosti bilo je otvorenje etnografske izložbe 29. studenog 1961. godine u dvije dvorane, na oko 80 m².

Glavna idejna rješenja i prikupljanje predmeta izvršili su sada već bivši djelatnici Ljubomir Petrović i Marija Križmanić. Za tu potrebu otkupljeno je oko 150 predmeta koji su bili muzeološki inventirani i obrađeni, a njih 145 izloženo je na samoj izložbi. Na toj izložbi prvi put su izloženi tradicijski instrumenti i tradicijska odjeća, ali i ognjište, predmeti za pripremu i konzumaciju jela te tradicijsko oruđe. Muzej je u fundusu imao oko 250 etnografskih predmeta.

---

18 Rješenje o osnivanju Narodnog muzeja Pazin, 15. lipnja 1960., arhiva MGP.

19 Prvi istarski etnolog koji je postigao doktorat iz etnologije, na temu istarskoga tradicijskog rukotvorstva. Bivio se i temama poput graditeljstva, običajima, folklorom, poviješću istarske etnologije (Nikolić Đerić 2013: 63, 64).

20 Ljubomir Petrović i Marija Križmanić postaju službenici Historijskog arhiva, ali i dalje pomažu prilikom otkupa etnografske građe te u samom radu muzeja.

Svaki predmet na izložbi imao je svoju 'legendu', a postojao je i popis predmeta po izložbenom prostoru (Milićević 1973: 3; 1976: 7, 8).

Rješenjem br. S-71/1-1962 od 12. svibnja 1962. godine Narodni muzej Pazin preimenovan je u Etnografski muzej Istre i postaje samostalna ustanova, a određena mu je uloga centralnoga etnografskog muzeja za cijelu Istru te mu je potvrđeno pravo upravljanja Kaštelom, inventarom i muzejskom građom.²¹ Zadaci muzeja (koji su navedeni rješenjem iz 1960. godine) se proširuju na obrađivanje muzejske građe od strane znanstvenika i stručnjaka, suradnju sa školama i drugim odgojno-obrazovnim ustanovama, usavršavanje muzealaca, istraživanje i unapređivanje muzejske struke. U vrijeme registracije u specijaliziranu ustanovu Etnografski muzej Istre je u svom fondusu imao oko 800 predmeta, čuvaonicu, foto laboratorij u kojem su fotografirani muzejski predmeti, a kustos je fotografirao i važnije događaje za općinu Pazin. Osim toga, muzej je na poklon dobio i velik broj stručne literature od raznih ambasada. U muzeju su radili kustos etnolog Josip Milićević, koji je ujedno bio i direktor muzeja, i čistačica, čuvarica izložbe i domarica Paulina Šepić (Milićević 1973: 4; 1976: 78).

Već su tijekom 1963. godine nabavljani novi etnografski predmeti, inventarne knjige i tzv. „sklede“, a počela je inventarizacija predmeta i njihovo fotografiranje. Krajem godine Etnografski muzej Istre napušta Josip Milićević, koji se zapošljava u Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu, a v.d. direktora je Ljubomir Petrović. Etnologinja Radmila Pavličević-Popović bila je direktorica muzeja od 1964. do 1972., a u muzeju od 1969. do 1972. radi etnologinja Marija Ugrin (Milićević 1973: 4; 1976: 79).²²

U okviru proslave 25. godišnjice priključenja Istre Hrvatskoj i Jugoslaviji otvoren je novi stalni postav Etnografske zbirke 1968. godine, a protezao se u pet dvorana drugog kata Kaštela odnosno na 350 m² površine (Ivetić i Pavić 2007: 20; Milićević 1973: 6-9; 1976: 88). Na otvorenje su došli i ugledni gosti kao što su političari Savka Dabčević Kučar i Vladimir Bakarić.²³ Dotadašnja postava predmeta iz NOB-a je sklonjena kako bi se proširio stalni postav, a završena je i adaptacija prostora.²⁴ Izložba je prikazivala predmete vezane uz obradu zemlje, tradicijsku odjeću, glazbene instrumente, građansku i seosku keramiku te predmete vezane uz ribolov (Milićević 1976: 88).

21 Rješenje o osnivanju Etnografskog muzeja Istre, Pazin, 12. svibnja 1962., arhiva EMI/MEI.

22 Sustavno terenski obrađuje područje Buzeta i sjevernu Istru (Nikolić Đerić 2013: 63, 64).

23 Prema kazivanju g. Juričića, tajnika Etnografskog muzeja u to vrijeme.

24 Milićević navodi kako je pri tome uništena unutrašnja arhitektura Kaštela time što su izvorni podovi od cigle prekriveni tapisonom, a uklonjen je i luster iz prostora rotonde te je postavljena fluorescentna rasvjeta (Milićević 1973: 6).

Stručnom pomoći kustosa iz EMI-a i posudbom dijela građe realizirana je i stalna muzejska izložba u Bujama (Ivetić i Pavić 2007: 20).²⁵

Od svojih ‘prapočetaka’ Etnografski muzej imao je nekoliko stalnih postava koji su se s vremenom mijenjali ovisno o količini prikupljenih predmeta i novim težnjama u etnologiji i muzeologiji. Posljednji stalni postav koji je još u funkciji danas u muzeju postavljen je 1986. godine.²⁶

U zaključku možemo istaknuti da se od samih muzejskih početaka prikuplja i izlaže etnografska građa Istre. Godine 1957. zbirkom/izložbom u prostoru današnje kuhinje prikazuje se ognjište seoske kuće i time se stvara jezgra budućega Etnografskog muzeja Istre. S vremenom se kupuje ili dobiva na dar oprema za izlaganje i čuvanje izložaka i na taj način se počinje raditi, osim na sakupljanju, i na izlaganju bogate etnografske baštine s područja Istre. Šezdesetih godina 20. stoljeća etnografski postav nadopunjuje se temama kao što su vinogradarstvo, maslinarstvo, uljarstvo i obrada vune, a sve to se može zahvaliti aktivnosti kustosa etnologa Josipa Miličevića koji se tih godina zapošljava u muzeju.

Građa koja se nakon Drugoga svjetskog rata prikupljala za muzej u Pazinu odnosila se na inventar seoske kuhinje, brojne neglazirane posude domaće proizvodnje, ali i veći broj predmeta koji nisu bili proizvedeni u Istri. To su bile *sklede*, *sklede kranjice*, posude koje su u Istri prodavali Slovenci te posude od tzv. *fjanse* koje su u Istru stizale većinom zahvaljujući pomorcima iz manufaktura u Italiji, Francuskoj, Velikoj Britaniji i Austriji. Ti su predmeti bili dio seoskog inventara (Kocković Zaborski 2015: 42, 43).

Iz navedenih podataka vidljiva je potreba prikupljanja predmeta etnografske tematike te osnutak etnografske zbirke u sklopu samih muzejskih početaka kako bi se materijalnim dokazima opravdala, kako navodi dr. Bauer u svojem prijedlogu o osnivanju Narodnog muzeja, „naša tvrdnja o nacionalnoj pripadnosti Istre“, tj. o autohtonosti hrvatskih stanovnika na području cijele Istre. Takvi prijedlozi odraz su političkih prilika onog doba, ali i nastojanja struke, a rezultiraju marljivim prikupljanjem etnografskih predmeta, prezentacijom

---

25 Postav u Bujama posebno prikazuje proces tkanja, kovačku radionicu s kraja 18. i početka 19. st. te zemljoradnju, stočarstvo i karakteristične predmete seoske i gradske kuće s područja Buja (Pavičević-Popović 1968: 25).

26 Iako su povremene izložbe bile vrlo uspješne u odražavanju novih muzeoloških principa i gledišta, stalni postav Etnografskog muzeja je zastario, nedovoljno je komunikativan i ne pruža dovoljno informacija muzejskoj domaćoj i stranoj publici. Nastao je prije više od dvadeset godina i odražava način razmišljanja tadašnjih etnologa i muzealaca. Prikazuje isključivo ruralnu kulturu bez prikaza transformacije pojedinih običaja, te drugih kulturnih utjecaja. Iz stalnog postava ne možemo iščitati različitost života na Ćićariji, Labinštini, Žminjštini, gradovima, ali ne prikazuje nam različitosti i sličnosti među etničkim grupama, spolovima. „Danas, u skladu s novijim teorijama i pristupima u okviru etnologije kao znanosti, potom s kulturnom politikom Istarske županije, te s općim shvaćanjem ‘političke korektnosti’, Istru promatramo i interpretiramo kao multikulturni prostor.“ (Nikočević 2007: 21).

otkupljene građe i stvaranjem jezgre etnografskog muzeja 1957. godine te kasnijom sve većom specijalizacijom muzeja u prikupljanju i prezentiranju etnografske građe. Na kraju, takav zadani muzejski smjer dovodi do osnutka Etnografskog muzeja Istre 1962. godine kao samostalne, matične ustanove i središnjega etnografskog muzeja za cijelu Istru.

KAŠTEL/MUZEJ KAO DIO OSOBNIH POVIJESTI

Osim kao prostor u kome je smješten muzej, a prije toga kao prostor u koji je služio kao zatvor ili za vrijeme Drugoga svjetskog rata, kao sklonište, Kaštel je bio i dio osobnih povijesti. Stanovnici Pazina koji su živjeli u blizini Kaštela ili oni koji su živjeli u samom Kaštelu u svoje osobne povijesti imaju utkanu arhitekturu Kaštela, ali i razne promjene koje su se događale ovisno o političkim i gospodarskim situacijama u užoj ili široj okolici same povijesne zgrade.

U potrazi za kazivačima koji bi mogli 'rasvijetliti' razdoblje neposredno nakon Drugoga svjetskog rata u Pazinu, odnosno поближе opisati kakvo je značenje pazinski Kaštel imao za ljude koji su živjeli u njegovoj okolici, dva su kazivača bila pravo vrelo informacija. Gospodin Zvonimir Juričić koji je radio u muzeju, ali je i živio u blizini Kaštela i gospođa Mirna Milanović čiji su baka i djed živjeli u Kaštelu, a baka Paulina Šepić je radila kao čistačica i prodavačica karata.

Kao dječak Z. Juričić živio je u blizini Kaštela prije i nakon Drugoga svjetskog rata do svoje četrnaeste godine (do 1953.). Prema njegovim riječima za vrijeme rata, u prostoriji gdje se sada nalazi kafić *Jules Verne*, njemački vojnici su držali konje, a djeca koja su živjela oko Kaštela su im krala hranu jer su bili gladni i na taj način su pokušavali upotpuniti svoju svakodnevnu prehranu. U prostorijama Kaštela nalazilo se srednjovjekovno oružje i dokumenti, a pošto su prostorije bile otvorene, dječaci su se igrali mačevima i šljemovima, koji su postupno nestajali, dok su dokumenti bili ostavljeni da propadnu.

Nakon Drugoga svjetskog rata (najvjerojatnije 1949. i 1950.) neke prostorije Kaštela služile su kao skladište za pohranu lješnjaka, *smrekve* i još nekih plodova koje su se otkupljivali od seljaka i prevozili kamionom na vlak pa vlakom dalje prema unutrašnjosti.²⁷ Budući da je bila velika neimaština, prisjeća se g. Juričić, ljudi su živjeli od paketa pomoći, djeca su se snalazila na razne načine da dođu do hrane, pa su tako sve voćke u Pazinu bile obrane puno prije nego što bi plodovi dozrijeli. Plodove koji su bili skladišteni u Kaštelu dječaci su, izbušivši pukotine u podu prostorija koje su služili kao skladište, postepeno odnosili pa su na kraju kao desetogodišnjaci bili čak uhićeni i zadržani na čak šest sati u

---

27 Z. Juričić pretpostavlja da su se plodovi vozili u tvornicu slatkiša Kraš.

zatvoru. Tadašnji zatvor nalazio se u današnjim prostorijama Državnog arhiva u Pazinu,²⁸ a dječaci su za vrijeme boravka dobili obrok graha s kobasicama i dobro se najeli. Djeca koja su živjela oko Kaštela vodila bi koze na ispašu u jamu u koju su vojnici obiju strana bacali patrone, bombe, metke, pa čak i čitava vozila.²⁹ Kako kroz kanjon (gdje se jama nalazi) prolazi rijeka Pazinčica, djeca su se tamo išla i kupati, ali i loviti ribe i jegulje. S obzirom na toliku količinu zaostale municije iz rata, bilo je mnogo smrtnih slučajeva ponajviše djece koja su se sa tim predmetima prvenstveno igrala ne znajući u kojoj su opasnosti.

U Kaštel, odnosno u Etnografski muzej Istre, g. Juričić se vraća kada se zapošljava kao tajnik 1966. i radi sve do 1971. godine. U to je vrijeme ravnateljica Radmila Pavičević-Popović, kao čistačica radi Sonja Kontušić Prelac, a pomoćni radnik i domar bio je Karlo Blašković. Iako je zaposlen na mjestu tajnika, g. Juričić je obavljao i poslove kustosa jer stručnoga muzejskog osoblja nije bilo zaposlenog u muzeju. Stoga je s ravnateljicom obilazio teren s obzirom na glavni zadatak muzeja u to vrijeme – da otkupe predmete iz bivše zone „B“. To se posebno odnosilo na posjete isključivo selima i otkup predmeta vezane uz kuhinju, odnosno tanjure, škrinje, *kasele*, odnosno na predmete ruralnog podrijetla hrvatskog stanovništva. Potrebno je ponovno istaknuti da se osim toga na terenu otkupljivalo i dosta predmeta koji nisu bili proizvedeni u Istri poput keramičkih predmeta od tzv. *fajanse*, tanjure i pribor koji se u seoskim kućama koristio za posebne prilike (*fešte*), a jedan od glavnih zadataka jest bio otkup takvih predmeta prije nego ih otkupe šverceri za prodaju u Italiju ili Talijani koji su i osobno dolazili otkupljivati takve predmete. Predmeti se po dolasku u muzej nažalost nisu popisivali i dokumentirali, već je to počela raditi etnologinja Marija Ugrin nakon svog zaposlenja u muzeju početkom sedamdesetih godina 20. st. Na taj je način izgubljeno mnogo važnih podataka o vlasnicima, izradi ili otkupu takvih predmeta te načina na koje su sve dolazili u Istru (Kocković Zaborski 2015: 42).

Osim poslova koje je obavljao kao tajnik i priučeni etnograf na terenu g. Juričić je bio zadužen i za vodstva malobrojnih turista koji su dolazili i bili oduševljeni izgledom Kaštela, ali i stalnog postava koji je bio izložen u muzeju. S obzirom da je govorio talijanski i francuski jezik dobro se sporazumijevao s turistima koji su bili pretežno Nijemci i Talijani (pogotovo Pazinjani koji su neposredno nakon rata otišli u Italiju).

Još je jedna obitelj usko povezana uz Kaštel. U razdoblju od 1953. do 1966. godine u Kaštelu živi obitelj Šepić. U Pazin su došli iz Motovunskih Novaka

---

28 Zgrada preko puta Kaštela.

29 Pazinska jama koja se nalazi ispod pazinskog kaštela služila je u srednjem vijeku kao prirodna obrana od napadača.

jer je želja Petra Šepića (1902. – 1983.) bila da školuje djecu te se zato sele u Pazin, u dodijeljeni stan koji se nalazio u Kaštelu. Obitelj ostavlja imanje koje su obrađivali te dolaze sa svojih sedmero djece u Pazin. Petar Šepić se zapošljava kao socijalni radnik, a Paula Šepić (1904. – 1983.), koja je do dolaska u Pazin bila domaćica, postaje čistačica i čuvarica Kaštela. Prema zaključku iz zapisnika 1. sjednice odbora Društva, iz 1958., dosadašnja privremena čistačica Paula Šepić zaposlena je kao čistačica i čuvar – vodič po muzeju pa je stoga muzej bio otvoren za posjetitelje svaki dan 9 – 12 sati, a nedjeljom i praznicima 9 – 12 i 15 – 18 sati.³⁰ Kao što je vidljivo, činjenica da je Paula Šepić živjela u muzeju omogućavala je da muzej bude otvoren za posjetitelje nedjeljom i praznicima čak dva puta dnevno.

Jedna od kćeri Petra i Paule Šepić upoznala je svoga budućeg supruga upravo u Kaštelu, gdje je i živjela, a on je radio u stolariji (u jednoj od iznajmljenih prostorija Kaštela).³¹ Vjenčanje je održano 1957. g. u Kaštelu,³² a prvo vrijeme nova je obitelj s kćeri u Kaštelu.³³ Nakon toga su se odselili, ali su dolazili u posjet svojoj obitelji koja je i dalje živjela u Kaštelu. Kazivačica Mirna Milanović se sjeća da je u prostorijama gdje su živjeli djed i baka bilo ugodno i toplo, a sjeća se i stalnog postava muzeja gdje su bili izloženi voz i tradicijska odjeća koji su izazivali neugodu, kod tada malene djevojčice, jer su je podsjećali na vještice.³⁴

ZAKLJUČAK

Zbog brojnih pritisaka zapadnih saveznika, ali i tadašnjeg Sovjetskog saveza potpisan je 1945. u Beogradu sporazum kojim je bivša Julijska krajina podijeljena na zonu „A“ i „B“. Na taj se način u prvo vrijeme pokušalo riješiti pitanje granice između Italije i Hrvatske, odnosno Jugoslavije. No, u praksi svi sporazumi potpisani od kraja Drugoga svjetskog rata pa sve do kraja sedamdesetih godina 20. stoljeća nisu donijeli stabilnost regiji. Utjecaj neprekidne političke nesigurnosti vidljiv je na kulturni život ovog područja te u krajnjem slučaju na osnutak institucije poput Etnografskog muzeja Istre u Pazinu. S obzirom na dolazak Međunarodne komisije za razgraničenje, postavljanje izložbe *Svjedočanstva o slavenstvu Istre*, koja je otvorena u Pazinu 1946. godine te kasnijim aktivnosti-

30 Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA- 623, Društvo za povijest i kulturna pitanja Istre – podružnica Pazin , serija a) knjige, 1. Zapisnici sjednica 1954. – 1963., Zapisnik 1. sjednice odbora Društva iz 1958.

31 Ana Krnjus, r. Šepić, majka kazivačice Mirne Milanović.

32 Tu se 1965. godine udala i još jedna kći iz obitelji Šepić.

33 Kazivačica Mirna Milanović.

34 Danas uredi Etnografskog muzeja Istre.

ma Društva za povijesna pitanja i raspravama na sjednicama Društva, može se zaključiti da je prevladavala želja i potreba da se dokaže/pokaže prisutnost materijalnih dokaza o prisutnosti slavenske/hrvatske tradicije i kulture u Istri.³⁵ Uz prijedloge koji su dolazili od stručnjaka iz Zagreba (Bauer, Gavazzi) i sami članovi Društva imaju osjećaj važnosti prikupljanja i izlaganja predmeta seoske kulture koji onda nužno naglašavaju važnost usmjeravanja muzejske djelatnosti prema etnografiji i kao posljedicu imaju osnivanje Etnografskog muzeja Istre.

Osim očite političke važnosti osnivanja centralnog muzeja za cijelu Istru, ne smijemo zanemariti i drugi isto tako važan razlog, a to je želja da se prikaže život i kultura istarskih seljaka „...koji su do danas sačuvali narodni autohtoni značaj“, „Muzej treba da proučava seljačke rukotvorine, koje iz dana u dan nestaju, zamijenjene tvorničkom robom, da sakuplja predmete iz narodnog života: gospodarsko oruđe, kućanske predmete, ...“ (Malić 1958: 299) jedan je od često isticanih zaključaka koji se mogao pročitati u javnim glasilima tog vremena.

Iako se argumentacija koja je koristila folklor i druge elemente tradicijske kulture slavenske Istre održala i šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća (Nikočević 2002: 97) kao dominantna unutar Etnografskog muzeja Istre, potrebno je istaknuti da je kod kustosa ipak postojala svijest o raznolikosti kultura u Istri što se može vidjeti prema dokumentima o otkupu građe iz Rovinja i Vodnjana, kada se otkupljuju predmeti talijanske gradske kulture poput škrinje iz Rovinja i venecijskog ogledala iz Vodnjana te crnogorske ženske tradicijske odjeće iz Peroja (Nikolić Đerić i Orlić 2013: 32, 37).

Jasno je da su interpretacije kulture uvijek subjektivne pa se izložen (sakupljen i interpretiran) etnografski materijal može i mora gledati kroz prizmu vremena (odnosno političke i gospodarske situacije) u kojem je pribavljen za muzej – bilo da se radi o austrijskim, jugoslavenskim ili hrvatskim prizmama (Nikočević 2002: 100).

Osim prikaza uvjeta i aktivnosti koje su rezultirale počecima muzeološke aktivnosti u Kaštelu i na kraju osnivanjem Etnografskog muzeja Istre, potrebno je istaknuti da je prostor Kaštela duboko utkan u osobne povijesti obitelji koje su živjele u blizini ili u samoj zgradi Kaštela. Njihova kazivanja daju nam uvid u vrijeme neposredno nakon Drugoga svjetskog rata, u doba velike neimaštine, ali i stanja u kakvom se sama zgrada Kaštela nalazila. Ujedno, zgrada Kaštela postaje dio obiteljske povijesti, mjesto gdje se živjelo, kuhalo, spavalo, zaljubljivalo i ženilo. Na taj način, iz današnje pozicije kada se u Kaštelu nalaze tri institucije,³⁶ prostor u kojem su od prvog spomena iz 983. živjele velikaške obitelji, koji je služio kao zatvor i kao prostor za zbijeg u vrijeme rata pa sve

35 Uz nužnu želju da se pokaže brojno sudjelovanje stanovnika Istre u NOB-u.

36 Etnografski muzej Istre/Museo Etnografico dell'Istria, Muzej grada Pazina, dio spremišta Hrvatskoga državnog arhiva.

do šezdesetih godina 20. stoljeća kada se u Kaštelu radilo i živjelo, pokazuje samo djelić svoje bogate i osebnije povijesti.

IZVORI

Bauer, Anton. 1955. Prijedlog za organizaciju Narodnog muzeja u Pazinu, Zagreb. Arhiva MGP.

Dopis etnologa Milovana Gavazzija o osnivanju središnjeg muzeja Istre u Pazinu iz 1956. Arhiva MGP.

Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA-87 Kotarski narodni odbor Pazin 1945. – 1955., Zapisnik Kotarske narodne skupštine, 17. veljače 1946. godine, kut. 1.

Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA- 623, Društvo za povijest i kulturna pitanja Istre – podružnica Pazin, serija a) knjige, 1. Zapisnici sjednica 1954. – 1963., Zapisnik 1. sjednice iz 1952. godine.

Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA- 623, Društvo za povijest i kulturna pitanja Istre – podružnica Pazin, serija a) knjige, 1. Zapisnici sjednica 1954. – 1963., Zapisnik 5. sjednice iz 1955. godine.

Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA- 623, Društvo za povijest i kulturna pitanja Istre – podružnica Pazin, serija a) knjige, 1. Zapisnici sjednica 1954-1963, Zapisnik sjednice iz 30. svibnja 1955. godine.

Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA- 623, Društvo za povijest i kulturna pitanja Istre – podružnica Pazin, serija a) knjige, 1. Zapisnici sjednica 1954. – 1963., Zapisnik 3. sjednice iz 1955. godine.

Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA- 623, Društvo za povijest i kulturna pitanja Istre – podružnica Pazin, serija a) knjige, 1. Zapisnici sjednica 1954. – 1963., Zapisnik 1. uže Sjednice odbora Društva iz 9. listopada 1956. godine.

Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA- 623, Društvo za povijest i kulturna pitanja Istre – podružnica Pazin, serija a) knjige, 1. Zapisnici sjednica 1954. – 1963., Zapisnik 6. sjednice iz 21. rujna 1956. godine.

Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA- 623, Društvo za povijest i kulturna pitanja Istre – podružnica Pazin, serija a) knjige, 1. Zapisnici sjednica 1954. – 1963., Zapisnik 1. sjednice odbora Društva iz 1958. godine.

Ivetić, Marija, Pavić Vladimira. 2007. Izmjene i dopune idejnog prijedloga muzeološke i prostorne koncepcije Muzeja Grada Pazina iz 1999. godine. Arhiva MGP.

Milićević, Josip. 1973. Postojeće stanje i perspektiva Etnografskog muzeja Istre u Pazinu. Knjižnica MDC-a, inv. broj: 306.

Pismo M. Gavazija upravitelju Narodnog muzeja u Pazinu iz 1961. g., arhiva EMI/MEI, ur.br.29/2/1961.

Rješenje o osnivanju Narodnog muzeja Pazin, 15. lipnja 1960. Arhiva MGP.

Rješenje o osnivanju Etnografskog muzeja Istre, Pazin, 12. svibnja 1962., arhiva EMI/MEI.

LITERATURA

Franjković, Pavle. 1956. „Otvorenje odjela Narodne revolucije u Narodnom muzeju u Pazinu“. *Vijesti društva muzejsko-konzervatorskih radnika NR Hrvatske* V/3: 71-72.

Dukovski, Darko. 2006. „Izgradnja socijalističke prosvjete, kulture i sporta u poratnoj Istri (1945.-1955.)“. *Acta Histriae* 14: 253-280.

Grieshofer, Franz. 2002. „Predgovor“. U *Istra: različiti pogledi*. Lidija Nikočević i Olga Orlić, ur. Pazin: Etnografski muzej Istre, str. 11-12.

Ivetic, Edigio. 2009. *Istra kroz vrijeme: Pregled povijesti Istre sa osvrtom na grad Rijeku*. Rovinj: Centar za povijesna istraživanja.

Kappus, Elke-Nikole. 2002. „Putovanje u živu prošlost...Etnografski pogled na Istru“. U *Istra: različiti pogledi*. Lidija Nikočević i Olga Orlić, ur. Pazin: Etnografski muzej Istre, str. 37-52.

Kocković Zaborski, Tanja. 2013. „Muzealizacija Kaštela“. *Memobox: Prvih 50 godina Etnografskog muzeja Istre*, katalog izložbe. Pazin: Etnografski muzej Istre, str. 18-27.

Kocković Zaborski, Tanja. 2015. „Analiza i interpretacija zbirke Arhitektura i oprema kuće Etnografskog muzeja Istre“. U *Zbirka Arhitektura i oprema kuće/ La collezione Architettura e arredo della casa*. Pazin: Etnografski muzej Istre, str. 39-45

Lozica, Ivan. 1979. „Metateorija u folkloristici i filozofija umjetnosti“. *Narodna umjetnost* 16: 33-55

Malić, Josip. 1958. „Trebalo bi se već jednom odlučiti... oko uređenja Etnografskog muzeja u Pazinu“. *Vjesnik Prosvjetne skupštine Kotara Pula*, 27-29.

Maroević, Ivo. 1993. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske studije.

Mikolić, Mario. 2003. *Istra 1941.-1947. godine velikih preokreta*. Zagreb: Barbat.

Milićević, Josip. 1976. *Muzeji, izložbe i zbirke Istre*. Magistarski rad.

Nikočević, Lidija, Orlić, Olga, ur. 2002. *Istra. Različiti pogledi*. Pazin: Etnografski muzej Istre.

Nikočević, Lidija. 2007. „Konstrukcije identiteta i muzeološka interpretacija Kulture zajednica u Istri“. *Etnološka tribina* 30 (Vol. 37): 21-28.

Nikočević, Lidija. 2013. „U potrazi za autentičnošću“. *Memobox: Prvih 50 godina Etnografskog muzeja Istre*, katalog izložbe. Pazin: Etnografski muzej Istre, str. 12-17.

Nikolić-Đerić, Tamara. Orlić, Ivona. 2013: „Od terena do zbirke“. *Memobox: Prvih 50 godina Etnografskog muzeja Istre*, katalog izložbe. Pazin: Etnografski muzej Istre, str. 28-45.

Nikolić-Đerić, Tamara. 2013. „Djelatnici Etnografskog muzeja Istre“. *Memobox: Prvih 50 godina Etnografskog muzeja Istre*, katalog izložbe. Pazin: Etnografski muzej Istre, str. 63-77.

Pavićević-Popović, Radmila. 1968. „Etnografski muzej Istre“. *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*. VXII/4-5: 25.

Plöckinger, Veronika. Beitzl, Matthias. 2002. „Austrijski etnografi istražuju i sakupljaju u Istri na prijelazu stoljeća“. U *Istra: različiti pogledi*. Lidija Nikočević i Olga Orlić, ur. Pazin: Etnografski muzej Istre, str. 29-35.

Rimanić, Mirjan. 2012. „Muzej koji će prikazati život i kulturu istarskih ljudi“. *Glas Istre*, 21. prosinca 2012. godine: 7.

Ujčić, Tugomil. 1953. *Pazin*. Pula: Gradska štamparija Pula.